

DÜNYADA SOSYAL HİZMET MESLEĞİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

The Emergence and Development of Social Work Profession in the World

Hakan ACAR
Gülsüm Çamur DUYNAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler
Yüksekokulu Araştırma Görevlisi

ÖZET

Bu makalede sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı ve süreç içinde gösterdiği gelişme ele alınmaya çalışılmıştır. Sosyal hizmet mesleğinin gelişme süreci 1920 öncesi, 1921-1940'lı yıllar, 1941-1960'lı yıllar, 1961-1980'li yıllar, 1980 ve sonrası şeklinde sınıflandırılarak açıklanmıştır.

Yukarıda belirtilen süreçler içinde sosyal hizmet mesleğinin gelişen boyutları, yöntemleri, bilgi tabanı gibi konular ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal hizmet mesleği. Sosyal hizmet mesleğinin gelişimi.

SUMMARY

This paper focuses on the emergence of social work profession and its development in the historical process. The development process of the profession consists of five periods: pre-1920, 1921-1940, 1941-1960, 1961-1980, and 1980 and afterwards. Within

the framework of this process, developing dimensions, methods and knowledge base of social work profession are examined.

Key Words: Social work profession, development of social work profession

GİRİŞ

Sosyal hizmet mesleğinin odağı, bireylerin toplum içindeki işlevselliğini etkileyen birey ve çevresi arasındaki etkileşimdir. Bireyin sosyal işlevselliğini gerçekleştirmekle ilgili olarak iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. Birinci yaklaşım sosyal koşullar, ikinci yaklaşım ise birey üzerinde yoğunlaşmıştır. Sosyal çevre üzerinde yoğunlaşan reform yaklaşımı; bireylerin uygun yaşam koşullarına sahip oldukları durumda işlevselliklerinin de gelişeceğini varsaymaktadır. Bu yaklaşım için yapılan eleştiri; ruh sağlığı akımının sosyal koşullar kadar sosyal işlevselliği de etkilediğini ortaya çıkarmış olmasıdır. Sosyal hizmet mesleğinde görülen sonraki gelişmeler, reform yaklaşımından vazgeçip, sosyal koşulları kısmen dışarıda bırakarak ruhsal durumlara gösterilen ilginin ortaya çıkması ile karakterize edilmiştir. Bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde sosyal hizmet uzmanı, psikiyatristi model almıştır. 20. yüzyıldaki politik ve sosyal ortam ile bireyin kendi kaderi için sorumlu olduğu Amerikan görüşüne çok fazla değer verme eğilimi, sadece reformcu yaklaşımın cazibesini yok etmekle kalmamış aynı zamanda sosyal hizmet tarafından ruh sağlığı görüşlerinin hemen kabul edilmesi için uygun bir ortam hazırlamıştır (Kut, 1988: 25-26).

Kongar (1972: 11)'a göre sosyal hizmet mesleği iki temel kaynaktan doğmuştur. Birincisi, kapitalist kalkınma yöntemini kullanarak hızla kalkınan ülkelerin bu kalkınma sonucunda ortaya çıkan toplumsal yaralarını sarma çabalarıdır. İkincisi ise, daha soyut ve felsefi planda kalan insancıl amaçlardır ki, derinliğine bir çözümleme sonunda bunun da birinci noktaya gittiği görülmektedir. Sosyal hizmeti kişiye dönük bir meslek olarak görenler daha çok bu doğuş nedeni üzerinde durmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde sosyal hizmetin amacı; bir veri olarak ele alınan sosyo-ekonomik yapı içinde bireylerin sorunlarını çözmektir.

Sosyal hizmet, tarihsel çerçeve içinde ele alındığında bireyin refahını geliştirmeye ilişkin bir meslek olduğu ortaya çıkmaktadır (Wilensky ve Lebeaux, 1965; akt. Kongar, 1972: 11). Bireyin refahını ise sosyal refah hizmetleri belirler. Bu hizmetlerin amacı bireylerin refahı ile içinde buldukları toplumun refahı arasında bir denge kurmaktır (Friedlander, 1965: 8).

Sosyal hizmet özünde *insanla çalışın* bir meslek olduğu için sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji, sosyal antropoloji, biyoloji, tıp, yönetim, ekonomi ve hukuk ile ilgili bilim alanlarına sıklıkla başvurmaktadır. Sosyal hizmet mesleği temelde insanı bir bütün olarak ele aldığı için insanı açıklamaya, incelemeye ve etkilemeye yönelik bütün disiplinlerden yararlanması oldukça doğaldır; ayrıca sosyal hizmet mesleğinin uygulamalı bir meslek ve disiplin olması nedeniyle uygulamadan gelecek bilgi de mesleğin bilgi temelini geliştirmek açısından temel bir bilgi kaynağıdır.

Uygulama çalışmaları çeşitli kuramlardan alınan bilgilerin denetimi ve geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Sosyal hizmetin sosyal refah sistemi içinde yerini alması sosyal refah kurumlarının gelişiminden sonra olmuştur. Sosyal hizmet mesleği, sosyal refah çerçevesinde görev alan bazı meslek, disiplin ve kurumların yaşam ve insan sorunlarının değişip- farklılaşmasına paralel olarak yetersiz kalabilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır (Kut, 1988: 8).

Sosyal hizmetin meslekleşme sürecinde karşılaştığı en önemli güçlük, bu mesleğin kökeninde sosyal yardım ve toplumsal dayanışmanın olmasıdır. Böylesi bir felsefe ile ortaya çıkan sosyal hizmete bilimsel bir oryantasyon kazandırmak güç bir süreç olmuştur.

Sosyal hizmet mesleğinin gelişimini güçleştiren nedenlerden diğeri de mesleğin tanımlanmasına dair yaşanan güçlüklerdir (Rein, 1970, akt. Şahin, 2000: 7). Mesleğin tanımlanma sorunu toplum tarafından kabul görmesini de güçleştirmiştir. Bu bağlamda sosyal hizmete ilişkin bazı tanımlamalar yararlı olacağı düşünceyle aşağıda verilmiştir.

Skidmore ve Thackeray (1964: 8)'e göre sosyal hizmet, birey, grup, toplum problemlerinin çözümünde bireylere yardım eden sosyal kişisel çalışma, sosyal grup çalışması, toplum örgütlenmesi, araştırma ve yönetim süreçlerinin yardımı ile doyurucu bireysel, grup ve toplum ilişkilerine ulaşmayı amaçlayan bir sanat, bilim ve meslektir.

Pincus ve Minahan (1973: 9)'a göre ise sosyal hizmet, insanların yaşam amaçlarını, stres ile baş etmelerini, özlem ve değerlerini gerçekleştirme

becerilerini etkileyen insan ve çevresi arasındaki etkileşimle ilgilenir. Bu nedenle sosyal hizmetin amaçları şu şekilde sıralanmaktadır:

- İnsanların problem çözme ve başetme kapasitelerini geliştirme.
- İnsanların; kaynak, hizmet ve şans tanıyan sistemlerle bağlantı kurmalarını sağlamak.
- Bu sistemler ile etkili ve insancıl çalışmalar yapmak.
- Sosyal politikaların geliştirilmesine katkı vermek.

DÜNYADA SOSYAL HİZMET MESLEĞİNİN GELİŞİMİ

Dünyada sosyal hizmet mesleğinin tarihsel gelişim süreci daha iyi bir analiz yapabilmek amacıyla 1920 öncesi, 1920-1940'lı yıllar, 1941-1960'lı yıllar, 1961-1980'li yıllar, 1980 ve sonrası şeklinde sınıflandırılarak aktarılabacaktır.

1920 ÖNCESİ

Sosyal hizmet mesleğinin gelişiminde 19.yüzyılın sonu 20.yüzyılın başı oldukça önemlidir. Mesleği ve mesleki gelişim sürecini anlamak için bu yıllarda yaşanan olaylara bakmak yararlı olmaktadır.

ABD'de 1890' ların başında yaşanan ekonomik kriz hayırseverlik teşkilatları ve diğer gönüllü hayırseverlik yaklaşımına sahip sosyal refah organizasyonları, çaresizlik içindeki ailelerin yaşamasına yardımcı olmak için hizmetlerini etkin hale getirmiştir. Bu, sosyal bilimcilerin ve gönüllü sosyal refah kurumlarının liderlerinin, hayırseverlik faaliyetlerinin etkililiğini artıracak genel ilkelerin gelişmesi hakkında konuşmaya başladığı dö-

nemdir. Bu dönem ayrıca, hayırseverlik teşkilatlarında çalışanlar için sistematik eğitimin başladığı ve bu teşkilatlarda çalışanların kendilerini sosyal hizmet uzmanı (social worker) olarak ifade etmeye başladıkları bir süreçtir (Broadhurst, 1971, akt. Austin, 1997: 396).

Bu dönemde, tıp alanında çeşitli çalışmalarda yer alan sosyal hizmet uzmanları kendilerini daha eski ve daha gelişmiş mesleklerle bir ekibin parçası olarak bulmuşlardır. Bu dönemde meslek elemanlarının sayısının artmasıyla birlikte özellikle yönetsel yeteneğe sahip ve sosyal hizmet yöntemleri üzerine eğitim görmüş olan kişiler daha çok aranır hale gelmişlerdir. Örneğin New York Hayırseverlik Organizasyon Topluluğu ülkedeki bütün sosyal hizmet uzmanları için altı haftalık bir yaz kursuna öncülük etmiştir ve bunu Boston, Chicago, Philadelphia ve St. Louis deki diğer organizasyonlar izlemiştir. Yaz kurslarındaki bu deneyimler tam zamanlı sosyal hizmet okullarının açılmasıyla sonuçlanmıştır. 1919'a kadar on yedi sosyal hizmet okulu kurulmuş ve bu okullar Amerikan Sosyal Hizmet Okulları Birliği (American Association of School of Social Work)'ni oluşturmuştur. Bu okullardaki eğitim programı doğal olarak teknik eğitime dayanıyordu. Eğitim programında fazla teorik temel olmaksızın tekniklerin kazanılması vurgulanmaktaydı. Bu dönemin en belirgin gelişmesi ise 1910'da tıbbi eğitime ilişkin bir çalışma yapan Abraham Flexner'in 1915 Ulusal Konferansında "Sosyal Hizmet Bir Meslek midir?" sorusuna yanıt aramış olmasıdır ve sosyal

hizmette eksik bulduğu bazı alanlara işaret etmiştir. Bunlar:

- Sosyal bilimlere temel hazırlık,
- Dahil edici ve ayırt edici bilgi gövdesi,
- Süpervizyon altında test edilmiş eğitimsel ve mesleki nitelikleri tanımlamak,
- Mesleki organizasyonlar,
- Mesleki uygulamanın ilkeleridir (Cohen, 1958: 119-120).

Flexner'in çalışması sosyal hizmetin bir meslek olarak ortaya çıkmasındaki büyük adımlardan birisi olmuştur.

Sosyal hizmet mesleğinin temsilcileri mesleklaşma adına çalışmalarını yürütürken yoksul ve muhtaç kimselere yardımda bulunma görevi, 19. yüzyılda Amerika'ya İngiltere ve Avrupa'dan gelen göçmenlerin etkisi ile, yerel yönetimlerin sorumluluğu olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak nüfusun hızla artması sonucu yoksul, hasta ve işsiz olan insanların sayısı giderek çoğaldığından, yerel yönetimlerin toplum adına yaptığı çalışmalar zamanla yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu yardımlarda savurganlığı önlemek ve daha çok sayıda aileye faydalı olabilmek amacıyla 19.yüzyılın ikinci yarısında (1877), New York' da Yardım İşlerini Düzenleme Derneği (Charity Organization Society) adında bir kurum açılmasına karar verilmiştir. Bu girişim kısa sürede toplum desteğini kazanmış ve diğer kentlerde benzer kurumlar hizmete girmiştir. Böylece yardım işi ilk kez bir sisteme bağlanmış ve yardımlar gerçekten yoksul olan kimselere yapılabilmektedir.

Kuşkusuz, bu yıllardaki en büyük gelişme sosyal kişisel çalışmanın öncüsü sayılan Mary Richmond'un

1917'de yayımlanan "Sosyal Teşhis" adlı kitabıdır. Uygulamaya teorik ve metodolojik nitelik kazandıran bu kitabın bilimselliği yardım başvurularının incelenmesinde gözleme yer vermesi, gerçeklere dayanan, kanıtlanmış bilgiden yararlanması ve ihtiyaçları değerlendirme sürecini sistematik inceleme temeline dayandırmasıdır. Richmond, sosyal sorunların ancak nedenlerine inilip olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisi kurularak çözümlenebileceğine dikkat çekmiştir. Bunun yanında, kitapta sosyal kişisel çalışma sürecinde yer alan inceleme, değerlendirme, sorun çözme ve izleme aşamalarına yer verilmiştir (Barker 1988; akt.Turan 1999).

Hayırseverlik teşkilatlarının çalışmalarından ailelere yapılan ziyaretler sırasında her insanın bedensel, zihinsel, ahlaki vb. yönlerden farklı olduğu; bu nedenle her başvurunun ayrı ayrı değerlendirilerek yardım yapılmasının yararlı olacağı açıkça görülmüştür. Aslında bu gelişmeler sosyal sorunların birey ve aile düzeyinde ele alınmasını, insana insan olarak değer verilmesini ve insanın kendisiyle ilgili karar verme hakkında saygı gösterilmesini vurgulayan, aynı zamanda sosyal kişisel çalışma yönteminin özünü yansıtan önemli gelişmelerdir.

Tüm bu gelişmeler, bireylere ve ailelere yardım etme işinin zorluğunu ve bunu yapabilmek için insan davranışı, toplum yaşamı, sosyal sorunlar, sağlık gibi konularda daha güvenilir ve faydalı olabilecek bilgilerin kullanımının gerekliliğini ortaya koymuştur. Yoksul ve muhtaç olan kimseleri belirlemek, sorunlarına göre sınıflamak ve bu sorunların toplumda yol

açtığı olumsuz sonuçları kontrol altına alabilmek bilimsel ve akılcı yolların kullanılmasıyla, yani eğitimle mümkün olabilmektedir.

Richmond'un bir diğer katkısı da o-kullaşma sürecinde olmuştur.

Richmond'un hedefi, mesleki eğitim yoluyla iletilebilen bilimsel bilgiyi kullanarak mesleğin toplumda kabul düzeyini arttırmaktır. 1897'de National Conference of Charities and Corrections'de yaptığı tarihi konuşmada sosyal hizmet uzmanları için bir mesleki eğitim okulu açılmasını savunmuştur. Bu konuşma New York School of Flanthrophy okulunun açılmasına neden olmuştur (bu okul şu anda ki Columbia Üniversitesi Sosyal Hizmetler Okuludur) (Cowley 1993: 529-531).

Bu dönemde mesleğin doğası ve odağına ilişkin mesleki tartışmalar yoğun bir şekilde devam etmektedir. Örneğin, Richmond'un Sosyal Teşhisinin aksine, Richmond'un çağdaşı kabul edilen Jarrett, teşhis ve tedavide psikiyatrik faktörler üzerine vurgu yapmıştır. Jarrett, ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde güçlü bir teşhis aracı olarak kullanmak için betimsel ve somut bir sınıflandırma şemasını benimseyerek sosyal hizmetin bilgi tabanını zenginleştirmeye çalışmıştır. Jarrett, tıbbi mesleklerin hızlı yükselişini görerek, ortaya çıkan ruh sağlığı hareketini (mental hygiene movement) sosyal hizmet uzmanlarının, psikiyatristler ve tıbbi kuruluşlar tarafından uygulanan kişilik gelişimi (personality development) ve psikopatoloji teorilerini kullanması için bir fırsat olarak görmüştür (Glazer ve Slater, 1987, akt. Freedberg, 1993: 537).

Bu konuda çalışmalar yapan bir diğer kişi de Reynolds'dur. Reynolds, sosyal hizmet eğitiminde ve klinik uygulamada bir yenilikçi olarak kabul edilmektedir. Ruh sağlığı hareketi devam ederken Reynolds, sosyal hizmet uzmanının rolünü psikiyatristlere yardım eden bir kişi (handmaiden) haline gelmekte olduğu için eleştirmiştir. Reynolds'a göre eğer sosyal hizmet uzmanları tıp ve psikiyatri arasında açık ve iyi tanımlanmış sınırlar kurabilirlerse mesleki özerkliğin gerçekten mümkün olacaktır (Freedberg, 1993: 535-540, Cowley, 1993: 528).

I. Dünya Savaşı, sosyal hizmet için yeni alanlar açmış ve mesleği yeni açılımlara yöneltmiştir. 1917 yılı meslek için önemli bir dönüm noktasıdır. O zamana kadar "Conference of Charities and Corrections" olarak adlandırılan meslek toplantıları 1917'de "National Conference of Social Work" adını almıştır (Cohen,1958: 129). Yaşanan savaş nevrozu ve ordunun yeni tutumu psikiyatri alanında eğitilmiş sosyal hizmet uzmanlarına olan ihtiyacı artırmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında özellikle sosyal hizmet mesleğinin faaliyet alanlarını, erkekleri orduya katılan ailelere maddi yardım programı, toplumun hemen hemen bütün kesimine yönelik sosyal kişisel çalışma uygulamaları oluşturmuştur. Sosyal hizmet uzmanları da ilk kez orduda kurulan nöro-psikiyatri kliniklerine atanmışlardır. Psikiyatrik sosyal hizmetin temeli bu sayede atılmış ve yardım programlarına başvuran ailelerin bir çoğunda psikoloji odaklı ya da psikiyatrik sorunların olduğu fark edilmiştir. Psikoloji ve psikiyatri ile ilgili çeşitli teorilerin sosyal hizmetin

özellikle sosyal kişisel çalışma uygulamalarında giderek daha sık kullanılmaya başlaması bunun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır .

Mesleğe ilişkin yukarıda kısaca özetlenen tartışmalar sürerken bu dönemde göze çarpan bir diğer nokta da I. Dünya Savaşı boyunca, ücretli çalışan sosyal hizmet uzmanlarının sayısının büyük ölçüde artmasıdır. Bu dönemde grup bilinci de gelişmiş ve Ulusal Konferanslar ücretli sosyal hizmet uzmanları arasında bilgi alış-veriş aracı olarak hizmet etmiştir. Sosyal hizmette artan fırsatlar ve ilgiler sonucunda, New York Şehri, Meslekler Bürosu "Intercollegiate Bureau of Occupations" sosyal hizmet uzmanları için özel bir bölüm kurmuştur. 1918'de American Association of Hospital Social Workers (daha sonra bu kuruluş American Association of Medical Social Workers adını almıştır) hayata geçmiştir (Cohen,1958: 132-137).

1899'da Şikago'da ilk Çocuk Mahkemesi kurulmuştur ve sosyal kişisel çalışma uygulamaları bu alanda da devam etmiştir. Bu yıllarda yoksul aileler geçinebilmek amacıyla çocuklarını hırsızlığa zorlamaktaydı. Yakalanan çocukların yetişkin suçlular ile aynı ortamda kalmasının yaratacağı olumsuz etkiden dolayı çocukların ayrı bir mekanda cezalarını çekmeleri görüşü belirginlik kazanmıştır. Dolayısıyla çocuk mahkemeleri ve ıslah evleri gelişmeye başlamıştır. İlk kez A.B.D.'de ardından da İngiltere'de kurulan çocuk mahkemeleri hızlı bir gelişme ile Batı Avrupa ülkelerinde kurulmaya başlamıştır. Sosyal kişisel çalışmanın hastanelerde uygulanabilmesi ise, ilk kez, 1905'te Boston'da Dr. Cabot'un girişimi ile ger-

çekleşmiştir. Dr. Cabot sosyal hizmet uzmanlarını, hastayı taburcu olduktan sonra evinde izlemek, ailesinin ekonomik durumunu araştırmak, hastalığın tekrarını ve yayılmasını önlemek için uygulanacak kurallar konusunda aileyi bilgilendirmek üzere hastanın evine göndermiştir. Bu alanda çalışan sosyal hizmet uzmanları, sosyal kişisel çalışma uygulamasının hemşirelik mesleğinden ayırt edilmesi ve mesleğin toplumda tanınması için çaba sarf etmişler ve tıbbi bilgilerini genişletme yoluna gitmişlerdir. Teşhis ve tedavi kavramlarının sosyal kişisel çalışmaya girmesi bu sayede olmuştur (Turan, 1999: 5-10).

Sosyal kişisel çalışmanın yanı sıra sosyal grup çalışmasının başlaması da yerleşim merkezleri (settlement house) hareketi ile olmuştur. Bu kurumlarda sosyal hizmet uzmanları eğitimsel ve geliştirici grup aktivitelerini kullanmaya başlamışlardır.

Sosyal hizmette vurgu 20. yüzyıldan itibaren bireyin yaşadığı koşullar, yani sosyal çevre üzerinde odaklanmıştır. Hayırseverlik (charity) terimi, sosyal düzensizliğin (disorder) önlenmesi ve insan refahının sağlanması üzerine daha olumlu bir vurgu yapan hayırseverlik kavramının gelişmesine yol açmıştır. Sosyal hizmet yoksulluk, bağımlılık ve hastalık sorununu çözmek için, bireyin sosyal çevresine doğru keskin bir dönüş yapmıştır (Cohen,1958: 107).

20. yüzyılın başlarındaki mesleki uygulamalar ağırlıklı olarak birey ve ailenin içinde bulunduğu sosyal koşulları değerlendirmek ve ihtiyaçları çerçevesinde özellikle maddi yardım ve kurum bakımını sağlamak şeklinde olmuştur. Bu uygulamaların teme-

linde; yardıma muhtaç kişilere sağlanan bu yardımlar ile sorunlarla başetme becerisini geliştirmek ve bireyin yaşam standardını yükseltmek felsefesi olduğu anlaşılmaktadır. I. Dünya Savaşı'na kadar sosyolojik görüşlerin yöntem uygulamalarında kendini ağırlıklı olarak hissettiği görülmektedir. Buna ek olarak bireye yapılacak değerlendirmede sosyal çevrenin de dikkate alınması gereği ortaya çıkmıştır.

1920-1940 'LI YILLAR

Bu dönemde toplum organizasyonu bir alan olarak genişlerken, bir yöntem ve süreç olarak sosyal kişisel çalışma ve sosyal grup çalışmasının yanında sosyal hizmet ailesinin yanında henüz yer almamıştı. Toplum üzerine ilk ders Sosyal Hizmet Okulları Birliği'nin 1932'de ortaya koyduğu ortak müfredat özelliklerinin bir gereği olarak sosyal hizmet okullarında verilmeye başlamıştır (Cohen, 1958: 195).

Sosyal hizmet mesleğinin başlangıcından beri var olan ancak kavramsallaştırılmasının diğer yöntemlerden daha sonra yapıldığı toplum örgütlenmesi yönteminin gelişim aşamaları aşağıda verilmiştir.

Toplum örgütlenmesi sosyal hizmet mesleğinin bir yöntemi olarak sosyal kişisel çalışma ve sosyal grup çalışması yöntemlerinden daha sonra İngiltere ve özellikle ABD'nde ortaya çıkmıştır. Dunham, toplum örgütlenmesi yöntemini 1870' den başlatarak üç ana döneme ayırmıştır. Hayırseverlik Teşkilatlarının ortaya çıkışından I. Dünya Savaşında Toplum Sandıklarının ve Konseylerin yoğun bir şekilde kurulduğu 1917'ye kadar olan dönem. Sandık, Konsey ve Fe-

derasyonların kurulmaya başladığı 1917'den depresyon sonu ve Sosyal Güvenlik Kanunu'nun çıktığı 1935'e kadar olan dönem. 1935'den başlayarak toplum örgütlenmesi yönteminin geniş olarak tanındığı, uygulamasının mesleki temellere dayandırıldığı ve kamu refah hizmetlerinin etkinlik kazandığı dönem (Koşar, 1986: 87).

19. yüzyılda kendini göstermeye başlayan hızlı sanayileşme, kentleşme Avrupa'dan gelen büyük göçmen kitleleri, mahalli yardım yöntemlerini yetersiz hale getirmiş, ihtiyaçlar çeşitlenmiş ve gönüllü çalışma alanında özellikle toplum örgütlenmesi uygulamasının gelişmesine önemli bir etki yapan yerleşim evi (settlement house) ve komşuluk merkezleri (neighbourhood center) hareketi ortaya çıkmıştır. İlk yerleşim evi olan Toynbee Hall 1884 yılında Samuel Barnett tarafından, sosyal reform stratejisi ile bütünleşmiş bir felsefeyle kurulmuştur. Bu hareket kentleşme ve sanayileşmede insani ve dinsel değerleri sunma girişiminin bir parçasıdır. Bu harekette hümanist ve zengin üniversite öğrencileri yer almış ve İngiltere'nin kenar yoksul mahallelerine yerleşmişlerdir. Bu öğrenciler, beraberinde eğlence olanaklarını, kültürel ve sosyal olarak reform sayılabilecek fikir ve faaliyetlerini taşımışlardır. Samuel Barnett bir kilisenin papazı idi ve Barnett'e göre üniversite öğrencilerinin büyük bir kesimi dünyanın gerçeklerinden kopuktu, bu nedenle öğrencilerin yararlı bir şeyler yapmaları gerekiyordu. Toynbee Hall zengin ve yoksul üniversiteliler ve işçiler arasındaki uçurumun kapanmasında bir köprü olabilir ve her iki grup birbirlerinden

bazı şeyler öğrenebilirdi. Zamanla yerleşim evi bir eğitim ve reform merkezi haline geldi ve farklı insanların toplandığı bir yer oldu. Bu hareket oldukça güçlü bir Protestan özelliği taşımaktaydı. Çünkü Barnett'e göre; bu yaşantı üniversiteliler ve işçiler için dinsel uyanışa yardımcı olabilirdi. Toynbee Hall bir çok eleştiri almasına rağmen, başarılı oldu ve başkaları da Barnett'in düşüncesini örnek aldı. 1910 yılında sadece İngiltere'de 46 yerleşim evi kuruldu (Loavensruck ve Keys 1977: 556-561).

Yerleşim evleri hareketi Amerika'da daha hızlı bir gelişme gösterdi. Felix Adler ve etik kültür hareketinden çok fazla etkilenen bir kişi olan Stanton Coilt, Toynbee Hall'de üç ay yaşadı. 1886'da New York'a döndüler ve Birleşik Devletlerde ilk yerleşim evini kurdular. Coilt'in hayali; komşuluk merkezlerinin yayılan bir sistem olması ve bunun sivil bir Rönesans'ı yaşatmasıydı. 1888'de Jane Addams Toynbee Hall'u ziyaret etti ve burada yaptığı gözlemler sonucu 1889'da Ellen Starr ile birlikte Chicago'da Hull House'u kurdu. Smith College'den mezun olan bir çok genç kadın Kolej Yerleşim Evleri Derneği'ni (College Settlement Movement Association) kurdu ve New York'da kolej yerleşim evlerini açtılar. İlk yerleşim evlerinde çalışanlar, İngiltere'de deneyiminden çok etkilendiler. Ama her iki hareket kısa süre içinde birbirinden ayrıldı. A.B.D.'ndeki yerleşim evleri daha çok sosyal araştırma ve reform konusu ile ilgilendi. İki hareket arasındaki önemli fark; A.B.D.'de kurulan yerleşim evlerinde neredeyse her yerleşim evinde etnik nüfus gruplarının yer almasıydı. Bunun nedeni ise

bu kıtanın yoğun bir şekilde göç olmasıydı.

Yerleşim evlerinin felsefesi büyük sanayi kentinde kalabalık bölümünde komşuluk ruhunun geliştirilmesi olarak özetlenebilir. A.B.D.'inde 1885'e kadar yaklaşık yüz kadar hayırsever teşkilatı kuruldu. Teşkilatlar zamanla 20. yüzyılın başında genel aile refahı alanında hizmetler sunan önemli kuruluşlar haline dönüştü (Çamur 2002: 48-49).

20. yüzyılın başında A.B.D.'de ortaya çıkan bir başka hareket konsey, federasyon ve sandıkların kurulmasıdır. Mevcut sosyal refah kurumları tarafından "Toplum Refah Konseyleri-Community Welfare Councils" kuruldu. Bu konseyler, hayır işlerini örgütleyen bir birim olmaktan çok toplumdaki kurumların bir birliği veya federasyonu olarak algılandı ve bir çok yerde "Sosyal Kurumlar Konseyi-Council of Social Agencies" adını aldı. Pittsburg'ta organize olan ilk konsey (1908) toplum örgütlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Konseyler 1917-1935 yılları arasında hızla yayılmış ve özellikle depresyon yıllarında işsizlik ve yoksulluk sorunları ile uğraşmışlardır. Toplum örgütlenmesinin gelişmesinde rol oynayan bir diğer gelişme ise sandıklardır. I.Dünya Savaşı'ndan önce sosyal hizmet kurumları para toplamaya yönelik kampanyalar yapıyorlardı. Artan kampanyalar çeşitli sorunlara neden oluyordu. Sosyal hizmet kurumlarının finansmanının tek elden yürütülmesi için ilk modern toplum sandığı olarak kabul edilen sandık 1913 yılında Cleveland'da kuruldu (Koşar, 1986: 90-103).

Bu dönemin temel özelliği ise sosyal hizmet kuruluşlarının giderek artan yoksulluk ile savaşmaları olmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra oluşan tepkisel ortam sosyal hizmette sosyal reform ve sosyal aksiyonu beraberinde getirmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan yaklaşımlardan birisi de Radikal Sosyal Hizmet Yaklaşımıdır. Radikal sosyal hizmet çerçevesinde özellikle ideolojik egemenlik, siyasi güç, toplumsal sınıf, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı kavramları önem kazanmaktadır (Payne, 1991: 229). Radikal sosyal hizmetin ortaya çıkış nedenlerinden birisi 1930'ların Amerika'sında yaşanan ekonomik bunalımdır. İnsanların işlerini kaybettikleri, varolan sosyal refah kurumlarının yetersiz kaldığı bir ortamda, bazı sosyal hizmet uzmanları Federal Hükümetin bunalıma verdiği tepkiyi yetersiz bularak rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir (Burhardt, 1987; akt. Acar, 1999: 95). Radikal sosyal hizmet yaklaşımı insanların sosyal işlevselliğinin sağlanmasında bireysel odaklı müdahalelerin yeterli olmadığına işaret etmektedir. Radikal sosyal hizmet mesleki amaçları yerine getirmek için iki yönetime sahiptir. Birincisi, sosyal aksiyon (sosyal hizmet uzmanları çalışan sınıfın kurumlarıyla özellikle sendikalarla hareket ederler, politik ve toplumsal harekete katılırlar), ikinci araç bireyle çalışmadır (bu süreçte müracaatçının sorunlarını uzmanlar bireyselleştirmez, sosyal sorunlar için müracaatçıları değil sistemi sorumlu tutarlar) (Acar, 1999, 95). Bu da meslekte daha çok toplumsal reforma yönelik yaklaşımların ağırlık kazanması anlamına gelmekteydi.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra toplum örgütlenmesi sosyal hizmet uygulamasında özel bir yöntem olarak gelişmeye başlamıştır. Toplum çalışmasının teorik gelişme sürecindeki en önemli aşama 1939'da Ulusal Sosyal Hizmet Konferansı'nda sunulan "Toplum Örgütlenmesi Alanı" başlıklı Lane Raporu'dur. Bu rapor toplum örgütlenmesine dair çağdaş literatürün başlangıcı olmuştur (Schwartz, 1968: 177-189).

Raporda yer alan noktalar şunlardır:

1. "Toplum organizasyonu" terimi bir sürece karşılık gelir ve sıklıkla diğer mesleklerde bir vakadır, aynı zamanda bir alana karşılık gelmektedir.
 2. Toplumun veya toplumun bir parçasının organize edilmesi, düzenlenmesi sürecidir ve sosyal hizmetin genel bir alanıdır.
 3. Sosyal hizmet alanı içinde, toplum organizasyonu yöntemi bazı organizasyonlarda birincil işleve bazılarında da ikincil işleve sahip olabilir.
 4. Sosyal hizmet alanı içinde, toplum örgütlenmesi yöntemi, yerel, eyalet ve ulusal düzeylerde ve bu düzeyler arasında uygulanır.
 5. Toplum organizasyonu içinde yer alan faaliyetler bir kural olarak doğrudan müracaatçılara yardım etmez.
- Bu raporun yayınlanması, sosyal hizmet mesleği içinde toplum organizasyonunun teorik çerçevesini oluşturdu ve ilginin büyümesini sağladı ve 1946'da Amerikan Toplum Organizasyonu Çalışmaları Derneği kuruldu (Cohen: 1958: 195).

Bu yıllarda toplum çalışmasının bir yöntem olarak kabulünün yanı sıra araştırma alanında da önemli gelişmeler ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde "sosyal araştırma" terimi, sosyal bilim araştırması ve sos-

yal hizmet araştırmasını farklılaştırmak için bir çaba olmaksızın kullanılmaktaydı. Mary Richmond, "Sosyal Kişisel Çalışma Nedir?" adlı kitabında sosyal araştırmayı sosyal hizmetin yöntemlerinden biri olarak belirtmiştir. 1929'da basılan birinci "Social Work Year Book" da "Social Research" adıyla Harry L. Lurie tarafından yazılan bir yazı yer aldı. Social Work Year Book'un ikinci sayısında aynı yazarın aynı konuda bir yazısı daha vardı ancak adı "Research in Social Work" olarak değiştirilmişti. Bu başlık değişimi, alanda sosyal hizmet araştırmasının ya da sosyal hizmette araştırmanın sosyal araştırmadan farklı bir şey olduğuna ilişkin değişen ve gelişen bir bilince işaret etmektedir.

Federal Hükümetin sosyal refah alanına girmesiyle, sosyal koşullar hakkında bilgi toplamak, yasaları formüle etmek ve programları planlamak önemli hale geldi. Bu da sosyal hizmette araştırmanın önemini artıran bir etkidir (Cohen, 1958: 145-180). Hızlı sanayileşme ve beraberinde kentleşme olgusu sosyal hizmet mesleğinin karşılaması gereken çeşitli sorunları da beraberinde getirince sosyal hizmet uzmanları mesleki çalışmalarını şekillendirecek yeni arayışlara yönelmiştir. Freud'un geliştirdiği psikoanalitik teori 1930'lu yıllarda sosyal olaylara karşı insanların tepkisini anlamaya ve açıklamaya çalışan bir teori olarak gelişmeye başladığında bu durum sosyal hizmet uzmanlarının da ilgisini çekmiştir. Özellikle suçluluk ve zeka gerilikleri gibi alanlardaki mevcut bilgi eksikliği uzmanların çalışmalarını zorlaştırmaktaydı. Bununla beraber kişi ve ailelerin psikolojik ihtiyaç ve so-

runlarına yönelik hizmetler geliştirme gereksinimi de oluşmaya başlamıştır. psikoanalitik teori ile bilinçaltı, zihinsel süreçler, ego, iç çatışmalar, güdüler, psiko-seksüel gelişme, anksiyete gibi kavramlar kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal hizmet uzmanları çalıştıkları kuruluşlarda müraaataçılarının kişilik gelişimlerini, iç çatışmalarını, benlik yapılarını anlamaya ihtiyaç duymaya başlamıştır. Özellikle sosyal kişisel çalışma ile bireyin gelişim süreci incelenmiş, ego fonksiyonlarını güçlendirici yönde psiko-sosyal destek ve yardım sağlanmaya çalışılmıştır (Turan, 1999: 13).

Psikodinamik modeller Freud'un ve onu izleyen çalışmacıların geliştirdiği psikoanalitik teoriyi temel almıştır. Psikodinamik teoriyi anlama diğer sosyal hizmet teorilerini anlamada ön koşul sayılmaktadır; çünkü psiko dinamik teorinin sosyal hizmet üzerindeki etkisi oldukça yoğun ve kapsamlıdır. Sosyal hizmette kullanılan diğer psikodinamik modeller arasında fonksiyonel kuram, sorun çözme yaklaşımı, ego psikolojisi, etkileşim çözümü ve terapötik çevre uygulamaları olarak belirtilmektedir (Payne, 1991: 90).

Uluğtekin (1994: 97)'e göre "psikodinamik modellerde bireysellik ögesi yoğun olarak vurgulanmaktadır. Odak noktası "birey ve aile" olan bu modellerde psikoanalitik kuramın gelişim, kişilik ve normal dışı psikolojiyle tedaviye ilişkin geniş bilgi gövdesinden yararlanılır. Bunu azalan bir biçimde diğer psikolojik sosyal psikolojik ve sosyolojik bilgiler izlenmektedir.

Anlaşıldığı gibi 1920-1930'lu yıllarda sosyal hizmette psikodinamik kuram-

ların etkisi ağırlıklı olmuştur. Sosyal hizmet uzmanları sosyal durumda odaklaşmak yerine bireysel deneyimlerle daha ilgili olmuşlardır. Odak birey ve beraberinde bireyin davranışı, tutumları ve ilişkilerini ayrıntılı olarak ele alınmasındadır. Çalışmalardaki vurgu erken çocukluk dönemine ilişkin deneyimlerin neler olduğu ve bireyin yaşamını nasıl ve ne yönde etkilediğidir (Johnson, 1998: 22).

Gordon Hamilton teşhis yaklaşımı konusunda önemli bir teorisyen olarak dikkati çekmektedir. 1940'larda Hamilton teşhisi; "problemin kendisini anlamak kadar problemlili insanı anlamak için çalışma" hipotezi olarak tanımlamıştır. Bu teşhis görüşü "durum içinde birey-person in the situation" kavramının gelişmesinde etkili olmuştur. Hamilton bu görüşü teşhisten çok bir değerlendirme olarak görmüştür. *Değerlendirme*; müracaatçı için elde edilebilir kaynakları dikkate almak ve problemlerin bireysel olduğu kadar sosyal olarak da kabul edilmesidir. Bu dönemde fonksiyonel yaklaşım gelişmeye başlamıştır. Bu yaklaşım müracaatçıyı *hasta ya da sapma davranışı gösteren bir kişi* olarak değil spesifik bir hizmete ihtiyaç duyan bir kişi olarak ele almaktadır. Ağırlıklı olarak Otto Rank'ın çalışmaları ve katkıları ile bu yaklaşım temellendirilmiştir. (Johnson, 1998: 23-25). Anlaşılacağı gibi Richmond'un tanımladığı teşhis kavramı üzerinde daha sonraki yıllarda değişimler meydana gelmiş ve sosyal hizmet mesleğinin yöntemleri geliştikçe müracaatçı kavramında değişimler söz konusu olmuştur.

1920'ler boyunca, grup çalışması da formal bir kalıp haline gelmeye baş-

lamıştır. Hristiyan Genç Erkekler ve Genç Kadınlar Birliği (YMCA), Yerleşim Merkezleri, İzçiler ve Kamp Ateşi Kızları gibi grup deneyimleri öneren kurumlar boşluğu doldurmak için genişlediler. Bu tür boş zaman kurumlarında çalışan uzmanlar büyük oranda John Dewey ve Mary Pollet'in felsefesi ve çalışmalarından etkilendiler. Aynı zamanda insan gelişimindeki yeni kavramlar ve birey ve grup ilişkileri üzerindeki vurgu sosyal hizmet eğitiminde yerini aldı. 1933'de YMCA okullarında ve Western Reserve Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler okulunda yer almaya başladı. 1936'da bu alanda çalışan uzmanlar, American Association for the Study of Group Work (American Association of Group Workers adını aldı)'u kurdular.

1940'larda grup çalışması eğiliminde vurgu, bireysel uyum sorunlarına doğru kaydı ve sosyal değişim için de insanlara yardımcı olma fikrinden uzaklaşıldı (Cohen, 1958: 144-192).

Bu dönemdeki diğer bir önemli gelişme ise mesleki örgütlenmelerin hızla gelişmesidir. Amerikan Tıbbi Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği 1930'larda 1700, NASW bu dönemde 275, Amerikan Psikiyatrik Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği 364, Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği 5030 üyeye sahipti. Bu gelişmeye rağmen bu dönemde sosyal hizmet uzmanlarının %25'inden daha azı bir mesleki organizasyona üyeydi (Cohen, 1958: 150).

Bu dönemde mesleki kimliğin hızlı bir şekilde geliştiği göze çarpan ilk önemli gelişmedir. Meslek psikoanalitik kuramın yoğun bir biçimde etkisi altında kalmıştır. Bu etki sosyal hizmet teorisyenleri tarafın-

me ise, 1955'de Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğinin (NASW) kurulmasıdır (Cohen, 1958: 281-282).

1950-1960'larda toplum örgütlenmesi uygulamasının daha net anlaşılması için sosyoloji ve sosyal psikolojideki yeni kavramlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu konularda F.Hunter, J.Coleman, K.Lippit ve arkadaşları önemli katkılarda bulunmuştur. Lipit, Watson ve Westley "Dynamics of Planned Change" adlı eserde yardım edici mesleklerin, -sosyal hizmet uzmanı, psikiyatrist, eğitmen gibi ortak bilgi temeli olduğu ve genelde kişilerle, gruplarla, kurumlarla, topluluklarla çalışırken aynı yolu izlediklerini varsaymışlardır. Yardım edici meslek elemanlarını "değişim ajanı - change agent" olarak görmüşlerdir. Ayrıca bu dönemde planlı değişme, değiştirme kurumu, müracaatçı sistemi-kişi, grup, toplum, değişme güçleri, direnme güçleri gibi kavramlar kullanılmaya başlanmıştır (Koşar, 1986: 101-103).

1950'lerde sosyal hizmet mesleğinin yeniden tanımlanmasına ilişkin çabaların başladığı görülmektedir. Teşhis ve fonksiyon kavramlarının tartışması da devam etmiştir. Bu dönem aynı zamanda sosyal hizmet enerjisinin profesyonel örgüt ve profesyonel eğitiminin gelişimine doğru yöneldiği bir dönem olmuştur (Johnson, 1998: 25-27).

Görüldüğü gibi bu dönemde sosyal hizmet mesleğinde örgütlenme oldukça önemli düzeylere gelmiş ve meslekte günümüze kadar süregelen sosyal reform mu-bireysel tedavi mi tartışması yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemin en önemli özelliği II. Dünya Savaşından sonra Birleşmiş

Milletler örgütünün kurulması ve özellikle geri kalmış ülkelerde Birleşmiş Milletlerin uyguladığı sosyal ve ekonomik kalkınmaya yönelik programlarıdır. Bu hareket doğrultusunda birçok gelişmekte olan ülkede sosyal hizmet eğitimi başlamış meslek dünyaya ölçeğinde yaygınlık kazanmıştır.

1961-1980'Lİ YILLAR

Teori açısından oldukça zengin bir dönemdir. Yeni problem alanları, yeni hizmet olasılıkları, yeni müracaatçı grupları ve bütün yöntemlerin yeni bir biçimde kullanımı söz konusudur. Bu dönemdeki teori gelişimi üç ana grupta özetlenebilir. Bunlar:

1. Geleneksel yöntemlerin gelişiminin devamı.
2. Uygulama için geneli (generic) veya bütünleştirme yaklaşımlarını gelişimi.
3. Spesifik müracaatçı gruplarına hizmet vermek için yeni yaklaşımların gelişimi.

1960'lı yıllar boyunca teşhis yaklaşımı (bugünkü adı ile psiko-sosyal yaklaşım) ve fonksiyonel yaklaşım daha da gelişmiştir. Beş kavram önem kazanmıştır. Bunlar: 1. Değerlendirme, 2. durum içinde birey, 3. süreç, 4. ilişki ve 5. Müdahale.

1960'lı yıllar önemli sosyal problemlerin büyük kitleleri etkilediği yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak sosyal hizmet uzmanları insan problemlerini çözmek için hizmet etmiştir. Bu yıllarda çok da etkili uygulama modellerinin olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle kabul edilebilirliği yüksek düzeyde olabilecek yeni uygulama modelleri arayışları başlamıştır. Sosyal bilimler alanındaki teorik keşifler yeni uygulama çerçeveleri ortaya çı-

kan hizmet etkinlikleri ile birleştirildi. Psikoanalitik ve sosyal öğrenme teorisi, sosyal kişisel çalışma, küçük grup dinamikleri teorisi sosyal grup çalışması, planlama teorisi toplum örgütlenmesi için önemli etkiler yaratmıştır (Johnson, 1998: 27-30).

Sosyal hizmette davranışsal yaklaşımlar 1960'lı yıllardan itibaren geleneksel (psikodinamik) sosyal hizmette tepki olarak gelişmeye başlamıştır. Davranışsal yaklaşımda teşhis kavramından farklı olarak *değerlendirme* kavramı ön plana çıkmıştır. Değerlendirme işleminde vurgu *şimdiki zaman*'dir. Kapsamlı toplumsal geçmişe ihtiyaç duyulmaz. Davranış teorisine dayanan yaklaşımlar, davranışların öğrenme yolu ile kazanıldığını ve uyumlu ve uyumsuz davranışlar arasında bir farkın olmadığını kabul eder. Ayrıca sosyal ilişki teorisi ve iletişim teorileri gelişmeye başlamıştır. Tıbbi terimlerin (teşhis ve tedavi) kullanımından hareket edilmiş ve ilgi daha genel terimler olan değerlendirme ve müdahaleye yönelmiştir. Sosyal bilim teorisinin uygulanmasıyla durum içindeki birey ve müracaatçı-uzman ilişkisi tekrar genişlemeye başlamıştır. 1970'lerde bütün sosyal hizmet alanları için destekleyici bir bilgi olarak sosyal sistem teorisinin kullanımı ivme kazanmıştır. Bu dönemde *ilişki* kavramı ağırlıklı olarak yer almaya başlamıştır. İlişki sadece kişi ile çalışmada değil, grup ve toplumla çalışmada da kullanılmaya başlamıştır. Bu dönemlerde iki önemli eser ortaya çıkmıştır. C. Mayer *Social Work Practice: A Response to the Urban Crisis* ile şehir karışıklığı ile ilgili olan mevcut teorisinin sınırlılığı nedeniyle yeni bir kavramsal çerçeveye ihtiyaç duyul-

duğunu vurguladı. H. Bartlett *The Common Base of Social Work Practice* kitabında uygulamanın doğası hakkında uzmanlık için sosyal hizmet mesleğinin ihtiyacına ilişkin konuları ele almaktadır. Bu iki kitap beş kavramın gelişimini tartışılmaktadır. Bartlett: Sosyal fonksiyon, değerlendirilmede profesyonel yargı, eylem planını tanımlamıştır. Mayer: bireyselleştirme süreci, müdahale noktaları ve eylem planına işaret etmiştir. Bu iki kitap teori gelişiminde dönüm noktası olmuştur. Geleneksel sosyal kişisel çalışma, grup çalışması ve toplum organizasyonu yöntemleri için teori daha uzun gelişmemiştir. Sosyal hizmet mesleğini birleştirmek ve belirli problem ve ihtiyaçlara cevap vermesi için geliştirilmiştir. 1970'lerde yaklaşımlarda bütünleşmeyi sağlayacak kavramsallaştırmaların belirtildiği kitaplar yazılmıştır. Allen Pincus ve Anne Minahan en geniş çapta kabulü gören bilim adamlarıdır. Onlara göre sosyal hizmet planı değişim olarak görülmektedir. Problem değerlendirme temellerinden müdahale planı gelişti. NASW mesleğin birleşmesine yönelik çabalar konusunda bir çevre yaratmıştır. Bu dönemler yeni uygulama yaklaşımlarının geliştiği yıllardır. Bu yaklaşımların bir çoğu spesifik ihtiyaçlara yönelmiştir. Aile ile çalışmada yaklaşımlar gelişti. Aynı zamanda kısa-dönemli (short term) sosyal kişisel çalışmalar (casework), özellikle krize müdahale bu eğilime katkıda bulunmuştur. Sosyal hizmetlerde yeni problemler ve dolayısıyla yeni müracaatçı grupları ile çalışmaya başlandı. Ayrıca bu dönemde diğer yardım edici mesleklerde de yeni fikirler, oluşumlar gelişmeye başlamıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının

bir çoğu transaksyonel analiz, davranış değiştirme ve gerçeklik terapisi gibi yaklaşımları uygulamada kullanmaya başladılar. 1960 sonu 1970 başlarında uygulama yaklaşımlarıyla ilgili tam bir görüş birliği sağlanamadı. Bazı önemli uygulama yaklaşımları, örneğin krize müdahale, görev merkezli sosyal kişisel çalışma ve sosyal davranışsal sosyal hizmet yaklaşım gibi, gelişmeye başlamıştır (Johnson, 1998: 27-30).

1970' li yıllardan itibaren radikal sosyal hizmet yaklaşımı sosyal hizmette yeniden önem kazanan yaklaşımlardan birisidir. Bu bağlamda "bilinçlendirme, animasyon, agoloji" gibi eskiden bu yana varolan kavramlar yeni boyutlar kazanarak gelişmiştir (Uluğtekin, 1994: 101)

1970'li yıllardan itibaren sosyal hizmet uygulamalarında kendini gösteren bir diğer yaklaşım ise sistem yaklaşımıdır. Bu yaklaşım sosyal hizmet uzmanlarının patoloji ve değişimin hedefi olan insan ve toplum üzerinde ayrı ayrı odaklaşmasını önler. Sistem yaklaşımı, çevreyi ve bireyi ayrı ayrı ele alan analitik yaklaşımdan farklı olarak, birey ile sosyal ve fiziksel çevresinin oluşturduğu karmaşık düzeni bütüncül bir yaklaşım ile ele alır (Kut, 1988: 93).

Bu yaklaşım müracaatçının içinde bulunduğu durumu bütüncül perspektifle değerlendirmeyi sağlar ve sosyal hizmet uzmanına birey ile onun formal ve informal kaynak sistemleri arasındaki bağlarda odaklanmasına olanak tanır. Bu çerçevede çok düzeyli (multileveli) sistemlerle çalışmayı vurgular (Johnson, 1998: 30).

1950'li yıllardan itibaren sosyal hizmet mesleği hümanist ve varoluşçu

görüşlerden oldukça etkilenmiştir. Hümanist görüş çerçevesinde uzmanlar müracaatçının bireysel gelişimini ve onun "kendini" olmasını önemser. "Kendini gerçekleştirme" ve "bireysel güç" kavramları bu görüş içerisinde şekillenmektedir. Ayrıca fenomenolojik görüşler bu yaklaşımı güçlendirmiştir. Çünkü fenomenoloji insan davranışının kişilerin görüş açısından anlayabileceği üzerinde durmaktadır. Bu görüşlerin katkısı ile gelişen sosyal hizmet mesleği hümanist uygulama modelinde özellikle ego psikolojisinde önemli bir kavram olan "başaçıkma" ile "anlamlandırma" dikkati çekmektedir. Hümanist ve varoluşçu görüşlerde bireysellik ve ilişki öğeleri vurgulanmaktadır (Uluğtekin, 1994: 100)

Varoluşçu sosyal hizmet modeli, hümanist yaklaşımdan etkilenmiştir ve müracaatçının sorunlarını varoluşçu kavramlarla açıklamaya çalışmaktadır. Bu görüşün temelindeki felsefe "gerçek ile nasıl uğraşılın ki, varlık bir çok yetersizliğine rağmen yaşamı insan için yaşanabilir kılsın" yatmaktadır (Payne, 1991: 176).

Teorik alanda bir çok gelişme yaşanmasına rağmen Kendall (1978: 31-39) meslekleşme çabası içinde olan sosyal hizmetin sistematik bilgiye ulaşma gayreti içerisinde ortaya çıkan aşırı meslekleşme (overprofessionalization) sonucunda doğasında barındırdığı önsezi, sağduyu ve hislerden uzaklaştığını dolayısıyla mesleğin tam olarak bilimsel bir yapıya oturtulamadığını ifade etmiştir. Daha açık bir ifadeyle Kendall bilimsel bir yapıya ulaşma çabası içindeyken mesleğin tinsel doğasındaki unsurları da göz ardı etmemek gerektiğini vurgulamaktadır. Kendall

çalışmasında sosyal hizmet mesleğinin ve sosyal hizmet uzmanının karakteristiklerinin nasıl olması gerektiği üzerine de yapılan bir çok tartışmaya yer vermiştir.

Bu dönemde sosyal hizmetin kuramsal açıdan son derece zengin bir alt-yapıya sahip olduğu ve mesleki kimliğin geçmişe göre daha da belirginleştiği göze çarpmaktadır. Özellikle 1960'lı yılların tüm dünyada bir özgürlük hareketinin yaşanması sonucunda sosyal bilimlerde görülen farklı akımların ve ideolojik yaklaşımların sosyal hizmeti de etkilediği görülen bir diğer unsurdur. Örneğin, 1960'lı yılların özgürlükçü iklimi sosyal hizmette kendini büyük toplumsal değişimleri amaçlayan radikal sosyal hizmet yaklaşımıyla göstermiştir.

1981 VE SONRASI

1975-1990 yılları arasındaki dönem sosyal refah sistemi açısından bir düş kırıklığı yaratmıştır. Bu dönem enflasyon, işsizlik ve savunmaya ilgili olunan bir dönemdir. Sosyal hizmet mesleğinde lisans ve lisans üstü sosyal hizmet uzmanlarının farklı rollerine dikkat çekilmiş ve genelci (generalist) uygulamanın kavramsallaşmasına ilgi artmıştır. Evsizlik, AIDS, madde bağımlılığı, barış ve adalet gibi sosyal sorunlara ilgi artmıştır. Ekolojik yaklaşım uygulama için durum içindeki bireyi değerlendirmede etkili olmaya başlamıştır. Sistem yaklaşımı hemen hemen evrensel olarak kabul edilen bir yaklaşım olmaya başlamıştır. Bu dönem feminist yaklaşımın da başlangıcı olmuştur. Bu yaklaşım, müracaatçı sisteminin sosyal, politik baskıda bulunabileceğini belirtir ve müracaatçayı güçlendirme ve onun çevresel sistemlerini değiştirmek için çalışır.

1986'da J.K. Whittaker, S.P.Schinke, L.D.Gilchrist sosyal hizmet uzmanlarına (uygulama hakkında) yeni bir paradigma ya da düşünce biçimi önermişlerdir. Bu düşünce yolu ekolojik paradigma "yaşam becerilerinin öğretilmesi yoluyla kişisel yeteneğin geliştirilmesi ve yardım konusunda çeşitli çevresel oluşumlar yoluyla sosyal desteği geliştirmek" üzerinde odaklaşmayı getirmiştir (Johnson, 1998: 30-31).

1984 yılında Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi (CSWE) yeni akreditasyon ilkelerini belirleyen bir çalışma yapmıştır. Sosyal hizmetin uygulaması için temel sağlayan bilgi, değerler, süreç ve becerileri içeren bir lisans programı tanımlanmıştır. Bu temel beş program alanında örgütlenen sosyal hizmet uygulamasının genelci unsurlarını içermektedir. Bunlar: 1. İnsan davranışı ve sosyal çevre, 2. sosyal refah politikası ve hizmetleri, 3. sosyal hizmet uygulamaları, 4. araştırma ve 5. alan uygulamasıdır (Johnson, 1998: 30).

1990 ve sonrası yıllarda ekolojik paradigma ile çevreye önem vermiştir. Genelci (generalist) uygulamada çevresel değişime dikkat çekilmiştir. Bireyi güçlendirmek için çevresini değiştirmenin önemli olduğu dikkati çekmiştir. Bazı sosyal hizmet uzmanları feminist perspektifi dikkati alan çalışmaları da önermiştir. Bu paradigma beş prensiple şekillenmiştir. Bunlar: 1. Yanlış ikilik, (dichotomie) ve suni ayrımları elimine etmek, 2. gücün yeniden tanımlanması, 3. üretimle eşit olarak sürecin değeri, 4. yeniden isimlendirmenin değeri ve 5. Kişilik politikası. Bu yaklaşım bütüncül bir görüşün yansımasıdır. Diğer önemli bir ilgi, risk

altında olan ya da sosyal adaletsizliğe uğramış bireylerle çalışmadır. Sorunların nedeni bu kişilerin çevreleriyle etkileşime girmesidir. Diğer bir ilgi alanı müracaatçı gruplarındaki etkili olan mevcut sosyal refah alanındaki reform çabalarıdır. Federal hükümetin sorumluluğu arttırıldı. İç göç yasaları, aile yardım programlarında önemli reformlar yapıldı. Refah reformları çocuk ve kadın nüfus grubunu önemli ölçüde etkiledi. Vaka yönetimi, sistemden kaynaklanan hizmet sınırlılığı, eylemde vurguyla çözüm temelli müdahaleye eğilimini getirmiştir. Buna göre, müracaatçı için problem/ihtiyaç hızlıca tanımlanmalıdır ve tüm çabalar bu problemin/ihtiyaçın giderilmesini gerçekleştirmeye yönelik olmalıdır. Müracaatçının güçlü yönlerine vurgu vardır ve değişimin mümkün olduğu ve müracaatçıların kendilerini güçlendireceği mesajını aktaran çevrede güçler vardır. 1990'lı yıllarda sosyal fonksiyon ve müracaatçı için çalışmaktan ziyade müracaatçı ile birlikte çalışma felsefesi önem kazanmıştır (Johnson, 1998: 31-34).

Austin (1997: 396-405) ise sosyal hizmetin 1990'lı yıllardaki gelişimine daha felsefi bir boyutla bakmış ve mesleğin ve mesleki eğitimin bir çok yazar tarafından meslek "yolunu kaybetmiş" olarak tanımlanmıştır. Harry Specht ve Mark Courtney "Unfaithful Angels-1994" adlı çalışmalarında mesleğin yeni/farklı bir misyon ve mesleki uygulama için daha geniş bir yaklaşımla beraber yeniden yapılandırılması ve organize olması gerektiğini belirtmişlerdir. Austin dünyanın yakın geleceğinin ekonomik sistemin küreselleşmesi ile ilgili gelişmeleri de beraberinde geti-

receğini ve, bilginin (internet aracılığıyla), işgücünün ve toplumsal yaşamın küreselleşmesiyle sosyal hizmetin bu yeni sisteme kendini uyumlandırması gerektiğini ifade etmiştir. Austin çalışmasında çağdaş sosyal hizmetin temel özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Sosyal hizmet bugün önemli bir meslektir. Sosyal hizmet farklı, karmaşık ve çok boyutlu bir mesleki uygulama modeline sahiptir,
- Sosyal hizmet, hizmet (service) veren bir meslektir: sosyal hizmet politika analizi, sosyal aksiyon ve savunucunun yanında doğrudan hizmet veren bir yapıya sahiptir,
- Sosyal hizmet gelişen bir meslektir: Sosyal hizmet mesleği özellikle özel kuruluşlarda ve kamu yararına çalışan örgütlerde gelişen bir yapıya sahiptir,
- Sosyal hizmet kadınların ve çocukların sorunları üzerine özel bir odağa sahiptir,
- Sosyal hizmet diğer yardım edici meslekler arasında da farklı bir yere sahiptir. Uygulayıcılarının büyük bir bölümü kadındır ve artan bir şekilde lider pozisyonunda olan uygulayıcıların çoğu da kadınlardan oluşmaktadır,
- Sosyal hizmet farklılıkların odak alan bir meslektir,
- Sosyal hizmet kamusal tartışmaların içinde yer almaya devam edecektir: Çünkü sosyal hizmet uzmanlarının bir çoğu aktif olarak toplumsal sorunların içinde yer alırlar ve bir çoğu da lider konumundadırlar, sosyal hizmet mesleği ve uygulayıcıları doğaları gereği kamusal tartışmaların dışında yer alamazlar.

1990'lardaki tartışmalar ise daha çok küresel boyuttaki değişimlerin mes-

lek üzerindeki etkisi çerçevesinde şekillenmektedir. Bununla beraber mesleğin doğası ve kimliği üzerine de tartışmalar yapılmaya devam edildiği söylenebilir. Ortak biçimde tüm sosyal hizmet yazarları mesleğin 21. yüzyılda bir değişim yaşaması ve yeni koşullara uyum sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır.

DEĞERLENDİRME

Sosyal hizmet mesleği; genel olarak gönüllü çalışmalara dayanan, yardımsever kişilerin kentin yoksul bölgelerindeki bireylere yönelik çeşitli sosyal yardımlar yapması ile başlamıştır. Bu çalışmalar ülkelerin sosyal, ekonomik, politik ve kültürel koşullarıyla biçimlenmiş ve gelişmiştir. Daha sonraki yıllarda yardımseverlik esasına dayalı bu çalışmaların bir mesleki anlayış ve disiplin içerisinde yapılması zorunluluğu doğmuştur. Bu zorunluluk üzerine özellikle İngiltere ve ABD'nde sosyal hizmet alanında eğitim veren kurumlar açılmaya başlamıştır.

Mesleğin gelişim sürecinde sosyal bilimler alanındaki gelişmeler de son derece önemli bir işleve sahip olmuştur. Örneğin sosyal hizmet mesleği, meslekleşme sürecinin ilk dönemlerinde psikoanalitik kuramdan ve tıbbi uygulamalardan daha çok etkilenmiştir. Zaman içerisinde ülkelerin genel sosyo-ekonomik, kültürel yapısı çeşitli gelişmeler ve değişmelerle birlikte farklı bir görünüm kazanmış ve içinde bulunulan ülkeye göre sosyal hizmet uygulamaları da şekillenmiştir. Ayrıca sosyal hizmet mesleğinin müdahale yöntemlerinin gelişimi de sosyal bilimler alanındaki gelişmelerden etkilenmiştir. Örneğin, sosyolojinin gelişimiyle birlikte toplumlarda küçük grup teorilerine ilişkin

bir bilgi temeli oluşmuş ve sosyal grup çalışması yöntemi de sosyal hizmet uygulamalarında belirginleşmiştir. 1935 yılında İngiltere'de kabul edilen Sosyal Güvenlik Yasası ile çeşitli ülkelerdeki sosyal hizmet çalışmaları içerisinde yer alan toplum örgütlenmesi yöntemi yoğun şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Dünyadaki yaşam koşulları ve ideolojik tartışmalar yeni boyutlar kazandıkça, mesleğin perspektifi ve müdahale yaklaşımları da zenginleşmiştir. Mesleğin ilk yıllarında müdahale odağı ve mesleki ilgi daha çok birey ve geçmiş yaşantısı üzerindeyken özellikle 1960'lardan sonra "çevresi içinde birey" yaklaşımı mesleğe tamamen hakim olmuştur.

Bugün mesleki ilgi ve çalışmalar son derece çeşitlenmiş, yaklaşık yüz yıllık süreçte sosyal hizmete ilişkin sayısız çalışma alanı ve tekniği ortaya çıkmıştır.

Özetle, sosyal hizmet mesleği evrensel bir meslek ve disiplin olmakla birlikte aynı zamanda her ülkenin kendi sosyo-kültürel, ekonomik ve politik kalıplarından etkilenmekte ve ayrıca içinde bulunulan dönemde gelişen sosyal bilim alanlarından da yararlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (1999) "Radikal Sosyal Hizmet". Sema Kut'a Armağan-Yaşam Boyu Sosyal Hizmet, Ed: Koşar N. ve Duyan V. H.Ü.SHY Yayını. Yayın No:004-Ankara:Aydınlar Matbaası.
- Austin, M.D. (1997) "The Profession of Social Work". REISCH, M. ve GAMBRILL, E. Social Work in the 21st Century. Pine Forge Press.:396-407.
- Cowley, S.D. (1993) "Transpersonal Social Work: A Theory for the 1990s".

Social Work, September, Vol. 38, Num. 5, 527-535.

Çamur, G. (2002) "Kentleşme Sürecinde Gecekondulaşma ve Toplum Merkezleri". *Sosyal Hizmet Sempozyumu 1998, Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet*. Ed: Ümit Onat, H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını.

Friedlander, A.W. (1965) *Sosyal Hizmetin Kavram ve Metotları*. Çev.: Besin E. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayın No: 43. Ankara.

Freedberg, S. (1993) "The Feminine Ethic of Care and the Professionalization of Social Work". *Social Work*. Vol.38, Num.1.535-540.

Johnson, GL. (1998) *Social Work Practice-A Generalist Approach*, Sixth Ed: Allyn and Bacon.

Kendall, K. (1978) *Reflections on Social Work Education, 1950-1978*. IASSW, New York, Vienna.

Kongar, E. (1972) *Sosyal Çalışmaya Giriş*. Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara.

Koşar N. (1986) "Toplum Örgütlenmesi Yönteminin Gelişmesi". *H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi* Cilt 4 Sayı: 2-3: 85-103, Mayıs-Eylül.

Kut, S. (1988) *Sosyal Hizmet Mesleği, Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara.

Loavensruck, G. ve Keys, P. (1977) "Settlements and Neighborhood Centers". *Encyclopedia of Social Work*, Vol.: 2, 556-561.

Payne, M. (1991) *Modern Social Work Theory*. Second Edt., Macmillan.

Pincus, A. ve Minahan, A. (1973) *Social Work Practice: Model and Method*. Illinois: Peacock Press.

Schwartz, M. (1968) "Community Organization" *Encyclopedia of Social Work*. 177-189.

Skidmore, R. ve M. Thackeray. *Introduction to Social Work*. New York: Appleton - Century - Crofts.

Şahin, F. (2000) *Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Refah Politikası Süreçlerine Katılımı*. Ankara.

Turan, N. (1999) *Sosyal Kişisel Çalışma-Birey ve Aileler İçin Sosyal Hizmet*, Ed.: Veli Duyan, Ankara.

Uluğtekin, S. (1994) *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları*. Ankara.